

YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

Yrd. Doç. Dr. Naci DOĞAN

I. GİRİŞ

İnsanoğlunun toplu yaşam biçimine geçtiği günden bu yana bir bölüşüm sorunu süregelen ve uygarlıkların oluşumu süreci içerisinde ilk aşamada kişiler arası, sonrakinde topluluklar ve kabileler arası ve en son aşamada da devletler ve milletler arasında gerek küçük çaplı çatışmalar boyutunda kalan, gerekse daha büyük savaflara kadar varan anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Uygarlıklar geliştikçe, bilim ve teknoloji ilerleyip ülkeler arası ulaşım ve iletişim olanakları arttıkça dünya giderek küçülmeye başlamış, ülkelerin “ilgi” ve “etki” sahaları artmış, dolayısıyla diğer ülkeler aleyhine “saldırgan” ve “emperyalist” emelleri de artış göstermiş, buna karşı önlem olarak da, bölgesel güçler ve ülkeler kendi aralarında ortak düşmana karşı savunma ve saldırı paktları oluşturmuşlardır. Her ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar “yalnız” olarak bir şey ifade edemeyeceklerini anlayan ülkeler diğer ülkelerle güçlerini birleştirmeye çalışmışlardır.

Nitekim, insanoğlunun tanık olduğu en büyük savaflar Sanayi Devrimi'nin etkilerinin ve semerelerinin alındığı ve teknolojinin yaygınlaştığı XX. yy.da yaşanmıştır. XX. yy. dünyası iki topyekün savafla sahne olmuştur. Sanayi devrimi sonrasındaki harp silah ve araçlarındaki gelişmeler, gelişmiş ülkelerin emperyalist politikaları ve hammadde arayışları, sürüp giden coğrafyalarını ve egemenlik sahalarını büyüme isteği ile yanıp tutuşan siyasi otoritelerin etkisi savafların bu denli büyük çapta olmasına sebep olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki soğuk savaş döneminde, Sovyet Rusya'nın Doğu Avrupa' daki yayılma politikası ve daha ileriye yönelik emperyalist ideolojik emelleri Batı Avrupa'yı da endişelendirmiş, öncelikle Batı Avrupa ülkeleri kendi aralarında Sovyet tehdidine karşı bir güvenlik paktı oluşturmayı düşünmüş, ancak güçlerinin yetersiz olduğuna kanaat getirerek bu birliğe ABD'ni de davet etmişlerdir. Sonraları Kuzey Atlantik Paktı (NATO) adı verilecek olan organizasyona bir tepki ve dengeleyici güç olarak da Sovyetler Birliği önderliğinde Varşova Paktı kurulmuştur.

Daha ilk başlarda NATO'ya başvuruda bulunan, fakat üyeliğe kabul edilmeyen Türkiye, yoğun çabaları ve 1952' de, hiçbir yükümlülüğü olmamasına rağmen, patlak veren Kore savaflına 4.500 kişilik bir askeri birlik göndermesi sonucu ancak NATO'ya alınacak ve sonraki yıllarda büyük varlık göstererek, NATO'nun en aktif ve en önemli müttefiklerinden biri haline gelecektir. Yıllar yılı Türkiye, üyesi bulunduğu NATO' nun amaç ve ilkeleri doğrultusundaki görevinin sorumluluğunu bilen, düzenli ve disiplinli ordusuyla Varşova Paktı'ndan gelecek olası tehdit ve tehlikelere karşı kalkan olma rolünü üstlenmiş, uluslararası barış ve güven ortamının tesisi ve korunması amaçlarına yönelik harekatlara aktif katılımını her fırsat ve vesileyle bilhakkın kanıtlamıştır.

Bugün NATO'nun geleceğinin nasıl olacağını, gidişatının nereye varacağını kimse tam olarak bilmemektedir. Bir taraftan varoluş nedeni olan Sovyet tehdidinin ortadan kalkması dolayısıyla önemini kalmadığı düşünülen NATO, diğer taraftan gerek mikro, gerekse makro boyuttaki milliyetçi akım ve sair konulardaki istek, talep, hareket ve

26 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

oluşumlar karşısında giderek daha bir önem kazanmaktadır. İkiz Kuleler'e yönelik olarak 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırı, NATO'yu yeniden uluslararası sistemin koruyucu ve caydırıcı bir güvenlik şemsiyesi olarak ön plâna çıkarmıştır.

İşbu makaleyi hazırlamadaki amacımız, NATO'nun içinde bulunduğu bu paradoksal durumun irdelenmesi maksadıyla; kuruluşundan önceki uluslararası ortam ile NATO'nun kuruluş süreci, NATO Andlaşması ve organları, Türkiye'nin NATO'ya katılım süreci ve Türkiye- NATO ilişkileri, soğuk savaşın sona ermesi sonucunda NATO'da meydana gelen değişim ve gelişimler ve son olarak da NATO'nun geleceğine ait bazı tespit ve tahminlerde bulunmak ve bu bağlamda Türkiye'nin durumu ve stratejik konumunu analitik bir irdelime ile ortaya koymaya ve ABD'nin başlattığı tehlikeli turmanın nereye kadar uzanabileceği, tehlikenin boyutları, olasılıklar ve alınması gereken önlemler konusunda birtakım öneri ve değerlendirmelerde bulunmaya çalışmaktır.

II. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA ULUSLARARASI ORTAM

Sadece Kıta Avrupası'nda olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 18 milyon insan yaşamını yitirirken, İkinci Dünya Savaşı ise 35 milyonu aşkın insanın ölümüne neden olmuştur. Bu denli büyük çaptaki kitlesel insan telefine yol açan ve ard arda gelen iki topyekûn savaş, geride kalan milyonlarca yaralı, dul ve yetim, harabeye dönen kentler ve yıkılan medeniyetler, gerileyen refah düzeyi, yoksulluk, açlık ve sefalet gibi dibe vuran sosyo-ekonomik koşullardan oluşan acı tablo, insanoğlunun sürekli ibret alacağı iyi bir ders olmuş ve bu nedenle ülkeler, 50'li yıllarla başlayan yeni süreçle birlikte artık kolay kolay savaşı göze alamamakta ve ihtilaflarını savaşarak değil, mümkün ölçüde uzlaşma yoluyla çözmeyi yeğlemektedir. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle büyük ölçekli savaşlar bitmiş gözükmemektedir. Ancak çıkar çatışması eskiden olduğu gibi bundan sonra da var olmaya devam edecektir. Yalnızca savaşların çehresi ve mahiyeti değişmiştir: Topyekûn Sıcak Savaş bitmiş; yerine, Topyekûn Soğuk Savaş başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinin bir güç unsuru olarak dünya politika sahnesinden çekilmesinden sonra, Dünya uluslararası güç dengesi itibariyle iki kutuplu bir sistem özelliğini kazandı. Bunlar, ABD ve Sovyetler Birliği gibi her biri farklı görüşlere sahip iki ayrı çekirdekten oluşuyordu. Soğuk savaşın ve iki kutuplu yapının oluşturduğu bu durum 1970'li yıllara kadar sürecekti; Hatta bu soğuk savaşın günümüzde bile tam anlamıyla bitmediği ve halen sürmekte olduğu savında bulunan çevrelerin sayısı azımsanmayacak derecede fazladır. Soğuk savaşın ortaya koyduğu uluslararası sistem iki "süper güç" ve onların etrafında kümelenmiş diğer marjinal güçlerin oluşturdukları ittifaklardan meydana gelmektedir. Soğuk savaşın hüküm sürdüğü yıllar, her bir "süper" gücün diğeri aleyhine uyguladığı ekonomik ve psikolojik baskı, propaganda, silahlanma, kendine yandaş toplama ve saygınlık kazanma, diğeri hakkında istihbarat elde etme, vb. faaliyetlerin yoğun olarak kullanılması şeklinde süregelmiştir.

Soğuk savaş döneminde her iki süper güç kendisini haklı, diğeri saldırgan olarak ilân etmiştir. Aslında her ikisi de saldırgan durumdaydı ve her iki süper gücün değişmeyen ulusal politikaları vardı:

Sovyetler Birliği Almanya'yı yutmak, Polonya'yı kendine bağlamak, Doğu Avrupa'yı hegemonyasına almak, bu bölgede slav milliyetçiliğini oluşturarak işini kolaylaştırmak ve nihai olarak da sıcak denizlere (Akdeniz, Kızıldeniz) ulaşmak istemekteydi.

ABD de, Monroe Doktrini şeklinde ifade edilen “inzivaya çekilme” politikasına rağmen, böyle bir oluşuma tamamen seyirci kalamazdı. O’nun da Avrupa’da, Ortadoğu’da, Kafkaslar’da ve Uzakdoğu’da ulusal menfaatler ve çıkar hesapları vardı.

Sovyetler Birliği Almanya’yı parçalamak, sonra da yutabilmek için öncelikle Berlin’i kuşattı¹. Önce parçalamak, sonra yutmak kuşkusuz daha kolay ve daha az riskli olacaktı.

İşin aslı şu ki, Almanya’nın ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetlerin askeri işgaline girmesine bir anlamda diğer Batı Avrupa ülkeleri âdetâ davetiye çıkarmış ve gerekli zemini bizzat kendileri hazırlamıştır. Zira, 1944 yazından itibaren Almanlar Rusya cephesinde geri çekilmeye başladıkları zaman, gerek Amerika, gerekse İngiltere, Sovyetlerin Almanları kendi topraklarından attıktan sonra savaştan geri çekileceğinden endişe etmiş ve korkmuşlardır. Onlara göre, savaşın bir an önce sona ermesi için Kızılordu’nun Doğu Avrupa’da ilerlemesi ve Alman işgalindeki toprakları Almanlardan temizlemesi gerekiyordu. Sovyetler bunu yaptılar. Fakat Kızılordu ile beraber, bu ülkelerin savaştan önceki dönemde yasaklanmış olan komünist partilerinin Moskova’da bulunan ve orada daha da eğitilmiş olan liderleri de ülkelerine dönmekteydi. Kızılordu’nun bir kurtarıcı olarak bu bölgelere girmesi ve oralarda kalması şüphesiz komünist partileri için bir dayanak teşkil etmekteydi².

Ancak, Sovyetlerin maksatlarını aşan bu emperyalist faaliyetleri Batı Avrupa’yı iyice endişelendirmeye başlamış, sıranın bir gün kendilerine geleceğini düşünmeye başlamışlardır. Berlin’in kuşatılması Batı Avrupa’yı ve ABD’ni harekete geçirmiştir. Çünkü, ABD, Avrupa’da tüm kıtayı egemenliği altına alacak ve kendi çıkarlarına zarar verecek bir oluşum istememektedir.

Sovyetlerin savaş biter bitmez, bir Yandan İran, Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskıya geçmesi ve öte yandan da işgalleri altındaki Avrupa ülkelerinde komünist rejimleri baskı ve tehdit metodları ile kurmaları, bilhassa Birleşik Amerika’nın Sovyetler Birliği ile barışta da işbirliği yapabileceği hususundaki ümitlerinin çabucak kaybolmasına neden oldu. Amerika, tekrar Monroe Doktrini’ne (kabuğuna çekilme politikası) dönmek şöyle dursun, Sovyet Rusya’nın şimdi yaratmaya başladığı tehlike ve tehdidi gayet açık olarak görmeye başladı. Bundan dolayı, 1947 Martında Truman Doktrini’ni ve 1947 Haziranında da Marshall Plânı’nı ortaya attı. Truman Doktrini, Amerika’nın Sovyet tehdidinde maruz kalan ülkeleri destekleme kararını, Marshall Plânı da hür Avrupa’yı ekonomik bakımından kalkındırma ve güçlendirme kararını ifade ediyordu.³

İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra, açıklamaya çalışılan gelişmeler, yani Almanya konusunda Sovyetler ile Batılılar arasındaki köklü görüş ayrılıkları, doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sovyet etki alanına girmesiyle ideolojik ve ekonomik örgütlenmenin başlaması, Japonya’da müttefikler arasında ortak bir anlayışın kurulamaması, Truman Doktrini ile Marshall Plânı ve İran ile Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı, özellikle Avrupa’da soğuk savaş doruk noktasına çıkarmaya başlamıştı.⁴ Siyasi oluşum bu durumda iken, 1948 Şubatında Prag darbesi gerçekleştirildi.

III. NATO’NUN KURULUŞ SÜRECİ: SİYASİ VE STRATEJİK GELİŞMELER

Prag darbesine karşı Batı’nın ilk tepkisi, Brüksel Andlaşması’dır: 17 Mart 1948’de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere Brüksel’de bir andlaşma

¹ “Batı Berlin Ablukası”, 1932

² Armaoğlu, Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), 6. baskı, Türkiye İş Bankası Yay. Ank. 1989, s.432

³ Armaoğlu; s. 436

⁴ Sander, Oral; Siyasi Tarih (1918-1994), 7. baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 237

28 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

imzaladılar. BAB (Batı Avrupa Birliği) Andlaşması olarak da bilinen bu Andlaşma ile taraflar, ortak bir savunma sistemi kurmayı, aralarındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri güçlendirmeyi kararlaştırmışlardır. Brüksel Andlaşması'nın 4. maddesine göre taraflardan biri "Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde" diğer imzacı devletler ellerindeki askeri, ekonomik ve sair tüm imkanlarla saldırıya uğrayana yardım edeceklerdi. 1948 Eylülünde Brüksel Andlaşması çerçevesinde bir askeri organ kurulmuş ve Batı Avrupa Savunma Birliği adını almıştı. Gerçekte Doğu Avrupa ülkeleri arasında ikili ittifak andlaşmaları imzalanırken, ABD de benzer tipte andlaşmaları Avrupa'da gerçekleştiriminin gerekliliğine inanmaya başlamıştı. Bu amaçla, ilk olarak Batı Avrupa ülkelerine federal bir yapı içinde birleşmelerini önerdiyse de, 100 yıllık ulusal bağılıkları ve önyargıları hemen ortadan kaldırmaya olanak yoktu. ABD'nin ikinci önerisi, Batı Avrupa ülkelerinin önce kendi aralarında örgütlenmesiydi. İşte Brüksel Andlaşması bu anlayışın, Prag darbesi anlamlı bir bahane olarak kullanılıp gerçekleştirilmesidir. Brüksel Andlaşmasını imzalayan devletlerin arkalarında Amerikan desteğini görmek istemelerinin sonucu ise NATO dur⁵ (North Atlantic Treaty Organization).

Brüksel Andlaşması devletleri böyle bir andlaşmayı, sağlayacağı savunma gücüne inanarak değil, işi esastan ciddi tuttuklarını gösterdikten sonra, ABD'yi bir ittifak içine çekmek için imzalamışlardır. Nitekim bu konuda, ABD'de hemen birtakım çalışmalar başlar: Senatör Vanderberg, Dışişleri Bakanlığı'na danışarak bir rapor hazırlar. Bu rapor "ABD'nin hukuki yoldan karşılıklı yardım ilkesine dayanan bölgesel ve toplu tedbirlere başvurmasını ve ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek silahlı bir saldırı durumunda, tek tek, ya da toplu olarak meşru savunma hakkını (BM Andlaşması m. 51 hükmü gereğince) kullanma kararlılığına doğrulayarak, barışın korunmasına katkıda bulunulmasını "öneriyordu". Bu karar tasarısı 11 Haziran 1948 tarihinde Amerikan Senatosu tarafından kabul edildi. Vandenberg Kararı, Amerika'nın 1823' den beri tatbik etmekte olduğu Monroe Doktrinini veya inziva politikasını resmen terk etmesinden başka bir şey değildi.⁶

Böylece NATO'ya giden yol açılmış oluyordu. Kuzey Atlantik Andlaşması 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD arasında imzalanarak Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü, kısaca NATO kuruldu. 1949 Nisanında NATO'nun doğduğu dünya, bir iki yıl öncesine göre hızlı bir değişim ve gelişim içine girmişti ve bu durum en çok Sovyetler Birliği'nde görülüyordu. Berlin ablukası kalkmak üzereydi. İtalya ile Fransa'da komünistler büyük ölçüde güç ve destek yitirmeye başlamışlardı. Batı'da Marshall yardımları sayesinde endüstri üretimi 1938 yılına oranla %15 artış göstermiş, tarım üretimi 1947 yılına göre %50 yükselmişti.⁷ Girişilen tüm çabalar meyvelerini bir bir meyvelerini vermeye başlamıştı.

IV. TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞİ

Türkiye, savaş sonu dünyasına çok partili demokratik rejimi kurma çabaları ve çok önemli ekonomik kalkınma süreç ve sorunlarıyla girmiştir. Ekonomik kalkınma olmadan demokrasinin kurulamayacağı, kurulsu bile gelişemeyeceği evrensel olgusundan hareket eden Türk yöneticileri, NATO üyeliğini "Modern Türkiye" için gerekli görüyordu. Ayrıca, savaş sonrası siyasal istikrarsızlık döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de yeni silahlarla donatılması ve ateş gücünün yükseltilmesi gerekiyordu. Türk yöneticiler, tüm bu

⁵ İbidem.

⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 449

⁷ Sander, a.g.e., s. 239

amaçların gerçekleştirilmesinde dışarıdan gelecek ekonomik ve askeri yardımları bir önkoşul olarak değerlendirme eğilimindeydiler. Dolayısıyla, Türk Hükümeti'nin bakış açısına göre Türkiye'nin NATO üyeliğinin, ekonomik, siyasal ve askeri gelişme amaçlarına⁸ önemli ölçüde katkısı olacaktı. Hatta, Türkiye'nin NATO'ya girişinde öncelik sırasının, askeri ve güvenlik ihtiyaçlarından çok, ekonomik ihtiyaçlara yönelik olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Türkiye, bu gerekçelerle NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak ne gariptir ki, ABD ve İtalya dışında hiçbir NATO üyesi ülke Türkiye'yi desteklememiştir. Hatta, İngiltere, Türkiye'yi ileride kurmayı düşündükleri Ortadoğu savunma paketi içerisinde görmek istediğini açıkça ifade ederek üyelik öneri ve girişimimizi reddetmiştir. Oysa Türkiye'nin, İngiltere önerisi doğrultusunda böyle bir oluşum içinde yer alması da mümkün değildi. Çünkü Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde İsrail'i desteklemiş, tüm Arap ülkelerinin ve Ortadoğu'nun tepkisini toplamıştı.

Türkiye'nin NATO üyeliğine ilk başvurusu, Mayıs 1950'de Yunanistan ile birlikte olacaktır. Türkiye daha önce, 8 Ağustos 1949'da, Avrupa Konseyi'ne girmişti; ancak bu sefer, özellikle İngiltere'nin tepkisel tutumu sonucu ittifaka alınmayacaktı. Lâkin, üye ülkeler, Türkiye'nin Avrupa için ne denli önemli olduğunu ve askeri gücünün vazgeçilemez olduğunu ancak sonraları anlayacaklardı. Türkiye, 25 Haziran 1950'de patlak veren Kore Savaşı'na, yukarıda da değinildiği gibi, hiçbir yükümlülüğü olmamasına rağmen 4.500 askerden oluşan bir tugaylık kuvvetle katılacak ve milli mücadeleden bu yana hiç savaşmamış Türk askeri, bu savaşta destan denebilecek kahramanlık örnekleri gösterecek ve bu sayede, 18 Şubat 1952'de NATO üyeliğine kabul edilecekti.

Kanaatimizce, Türkiye'nin NATO'ya girme istek ve çabasını, salt Sovyet tehdidene karşı güvenlik sağlamak açısından değerlendirmek yanlış olur. Üzerinde en çok durulan Sovyet tehdidi, Türkiye'de zaten varolan üyelik isteğini güçlendirip hızlandıran bir faktör olmuştur.

NATO, kuruluşunun üçüncü yılında kapsamına Türkiye ile Yunanistan'ı, 1955'de Batı Almanya'yı ve 1974'de İspanya'yı da alacak biçimde genişledi. NATO'nun üye sayısı bugün 16'dır ve daha da artması gündemdedir. Nitekim, 28 Mayıs 2002 tarihli Roma Zirvesi'nde önemli kararlar alınmış ve Rusya'ya NATO toplantılarına katılma ve görüş bildirme yetkisi tanınmıştır. 1949 yılında ABD bu örgütü Ortadoğu'ya doğru genişletmeyi düşünmüyordu. Soğuk savaşın başlayıp tüm hızıyla sürdüğü Orta Avrupa'da NATO'nun güçlendirilmesi ve güçlü bir askeri ittifak biçimine dönüştürülmesi fikri öncelik kazandı. Ancak, Avrupa'da Berlin Ablukasının başarısızlıkla sonuçlanması, soğuk savaşın uzak doğuda sıcak çatışmaya dönüşmesi ve orta doğu bölgesinde ulusçu nitelik hareketlerin gelişmeye başlaması Amerikan hükümetini politika değiştirmeye yöneltti. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ABD, yeni kurulacak dünya düzenindeki payını Avrupa ve Uzak Doğu ile sınırlı olarak görebilirdi. 1950'lerle birlikte rolü, içine Ortadoğu'yu alacak biçimde genişledi ve böylece ABD'nin dünya siyasetindeki rolü giderek arttı.

V. NATO ANDLAŞMASI HÜKÜMLERİ VE ÖRGÜTÜN KURUMSAL YAPISI

NATO Andlaşması'nın en önemli ve belirgin özelliği, tüm üyeler açısından geçerli bir ortak savunma ilkesine dayandırılmış olmasıdır. Bu ortak savunma andlaşmasının 5. maddesinde şöyle bir hüküm düzenlenmiştir:

---

⁸ Ibidem.

30 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

“Taraflar, içlerinden birine ya da bir kaçına karşı Avrupa’da veya Kuzey Amerika’da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının bütün taraflara yöneltilmiş bir saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, BM andlaşmasının 51. maddesi hükmü ile tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için, silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere gerekli göreceği harekete tek tek ve öteki taraflarla anlaşma haline hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi’nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler BM Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gereken önlemleri almasıyla son bulacaktır”.

NATO Andlaşması’nın bu temel madde hükmünün dakik bir inceleme süzgecinden geçirilerek yapılacak titiz bir yorumundan anlaşılacağı gibi, NATO’dan bir yıl önce bağtlanan Brüksel Andlaşması’nın aksine, “otomatik yardım”, daha açık olarak, bir saldırı durumunda Silahlı Kuvvetlerin kullanımı ile hemen yardıma koşmak öngörülmemiştir. Öte yandan, Andlaşmanın 11.madde hükmü de, bu yükümlülüğü “sulandırmakta”⁹ ve andlaşma hükümlerinin, her ülkenin anayasal sürecine uygun olarak yürütüleceğini belirtmektedir. Bu andlaşma taraflarca kendi anayasal kurallarına uygun olarak onaylanacak ve hükümleri de ona göre uygulanacaktır. Ancak hemen belirtelim ki, ilgili madde hükümlerinin konuya ilişkin olarak va’zettiği bu öngörü ve koşullar, Uluslararası Andlaşmalar’ın iç hukuk düzeninde geçerliliği açısından Uluslararası Hukuk’a egemen olan ve BM nezdinde de kabul görmüş temel normlardan biridir.¹⁰ 9. madde, savunma politikasını gerçekleştirmek için bir konsey kuruyor; 12. ve 13. maddeler, her on yılda bir andlaşmayı gözden geçirmeyi öngörüyor ve kuruluşundan 20 yıl sonra her üye ülke, bir yıl önceden haber vermek koşuluyla andlaşmadan çekilebilme hakkına sahip olacağını hükme bağlıyor. Diğer uluslararası andlaşmalarda sürenin uzunluğu açısından pek rastlanmayan bu koşul, üye ülkelerin kolayca üyelikten çekilerek yeni bir istikrarsızlık ve dengesizlik durumunun oluşmasını engellemek amacıyla konulmuş olup, bu bağlamda, üye ülkeleri uzun vadeli taahhütler altına sokmuştur. NATO’nun bir başka amacı da üyeleri arasında ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak ve yakın ilişkiler kurmaktır. Bu amaca yönelik olarak düzenlenen 2. madde hükmü şöyledir:

Taraflar, kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikadaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.”

NATO üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan **Kuzey Atlantik Konseyi**, bu ittifakın en yüksek karar organı olup, müttefikler arasında sayasal danışma ve dayanışma açısından önemli bir forum niteliği taşır. NATO temelde askeri bir kuruluş olmasına rağmen, nihai karar yetkisi siyasi ve sivil otoritededir. Üye devletler egemen olduklarından ve eşit haklara sahip bulduklarından, konsey tüm kararlarını oybirliği ile alır. Üyeler için üretim programlarını saptayan, bütçe ihtiyaçlarını görüşüp oluşturan, askeri katkıların nitelik ve sayısını belirleyen konseydir. Konseyin karar alma yetkisini

⁹ İdem. s. 240

¹⁰ Bkz. **Sur. Melda**, Uluslararası Hukukun Esasları, DEÜHF. Yay. İzmir 2000, s. 84 vd.; **Pazarıcı Hüseyin**, Uluslararası Hukuk, C. I., Turhan Yay., Ankara 1992, s. 172 vd.

de elinde bulundurarak, sürekli görev yapmasını sağlamak için (dışişleri bakanları her zaman toplantı halinde bulunamayacaklarından) üye devletlerin büyük elçi düzeyindeki daimi temsilcileri, bakanlar düzeyindeki oturumlar arasında toplanırlar. Konsey, genellikle yılda iki kez olmak üzere dışişleri bakanları, haftada bir ya da birkaç kez daimi temsilciler düzeyinde toplanır. Konsey, genel kural olarak savunma sorunlarını ele almaz; savunma ile ilgili sorunları, konsey kadar sık ve aynı düzeyde toplanan savunma-planlama komitesi tarafından incelenip görüşülür.

Kuzey Atlantik Konseyi'ne ve **Savunma-Planlama Komitesi'**ne NATO Genel Sekreteri başkanlık eder. Genel Sekreter, Kuzey Atlantik Konseyi'nin, Savunma-Planlama Komitesi'nin ve konseyin oluşturduğu komitelerin başkanıdır ve uluslararası sekreteryanın yönetiminden sorumludur. Konsey' in kurduğu komiteler arasında en önemli olanları;

- **Siyasi Sorunlar Komitesi,**
- **Ekonomik Sorunlar Komitesi,**
- **Nükleer Savunma Sorunları Komitesi,**
- **Bütçe Komitesi,**
- **Savunma-Silahlanma Direktörleri,**
- **Altyapı, Ulaşım ve İletişim Komiteleri'** dir.

NATO'nun en yüksek askeri organı ise, üye ülkelerin Genel Kurmay Başkanlarından oluşan **Askeri Komite'**dir. Askeri Komite, barış döneminde NATO görev bölgesinin ortak savunması ile ilgili tedbirleri Konsey'e tavsiye etmekle yükümlüdür. Başlıca NATO komutanlıkları, Komite'ye karşı sorumludur. Komite'nin sürekli biçimde toplanabilmesi için her ülke, Genel Kurmay Başkanını temsilen, bir daimi askeri temsilcisini Askeri Komite'ye atamaktadır. Üye devletlerin Avrupa ve Kuzey Amerika Kıtası'ndaki topraklarını kapsayan NATO bölgesi, üç ayrı uluslar arası komutanlığa bölünmüştür:

- **Atlas Okyanusu Komutanlığı,**
- **Avrupa Komutanlığı,**
- **Kanal (Manş) Komutanlığı.**

Ayrıca, Kuzey Amerika Kıtası için Bölgesel Planlama Grubu bulunmaktadır. Bu gruba atanan NATO komutanlıkları, bölgesel savunma planlarının hazırlanmasında ve üye devletlerin kendilerine tahsis ettiği ulusal kuvvetlerin nasıl kullanılacağından sorumludurlar.

VI. ANDLAŞMANIN ETKİ VE SONUÇLARI

NATO'nun önemli özelliklerinden biri, ABD'nin barış zamanlarında Avrupa ülkeleriyle yaptığı ilk askeri ittifak olmasıdır. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kargaşa ortamında, Batı Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkilere belirli bir düzen ve kurallar bütünlüğü getirmiş, lâkin öte yandan, iki blok arasındaki soğuk savaşın da doruk noktasını oluşturmuştur. Sovyetler Birliği 1955 yılında NATO'nun Doğu Bloku'ndaki karşılığı olan Varşova Paktı'nı kurunca, iki blok kesin çizgileriyle ortaya çıkacaktır. Ne var ki, Avrupa'nın soğuk savaş döneminden sonra gireceği "yumuşama" (detente) havası da, bu iki karşı blok arasındaki güç eşitliğine dayanacaktır ve bu güç eşitliğini sağlayan başlıca unsur NATO ile Varşova ittifak düzenlemeleri olacaktır.

Doğu Bloğu ülkeleri kendi aralarında ve Sovyetler Birliği ile ikili ittifak andlaşmaları yaparlarken, bunları tümüyle savunmaya yönelik olarak düşünmüşlerdi.

32 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

En azından nesnel olarak dışarıdan bakıldığında, öyle görünüyordular. Ama, 1947 yılında bu savunma ittifakları tamamlandığında, başta ABD olmak üzere Batılılar, bu düzenlemeleri kendilerine yönelik saldırı ittifakları olarak yorumladılar ve NATO'nun kurulmasının önemli bir nedeni de buydu. Zaten, tarih boyunca yapıla gelen her türlü savunma ittifakı, ister ikili düzeyde, ister çok taraflı olsun, ittifakın yapılmasına neden oluşturan devlet ya da devletler grubu açısından saldırgan nitelikte görünür, barışçıl veya savunma amaçlı kurulmuş olsa bile!

Sovyetler Birliği, NATO'nun kuruluşuna büyük bir tepki gösterdi. İttifakı Avrupa'da "saldırgan Anglo-Amerikan bloğunun emperyal bir silahı ve bu bloğun yeryüzü egemenliğine soyunmanın ilk adımı olarak nitelendirdi. Kuruluşundan sonra NATO ile Varşova Paketi arasındaki güç ilişkisi, silah teknolojisinde kaydedilen gelişmelerin yol açtığı strateji düzenlemeleri ve sonuçta ortaya çıkan "yığı" ya da "dehşet" dengesi¹¹, 1950 sonrası dünya tarihinin temel belirleyicilerinden biri olacaktır.

NATO Andlaşması'nın yapıldığı yılın sonlarına doğru, Avrupa siyasal istikrara kavuşmaya başlamıştı. Almanya ikiye bölünmüş durumda olmakla beraber, hızlı bir kalkınma sürecine girmiş; Batı Avrupa'nın refah düzeyi yükselmeye başlamış; NATO, ABD'yi de kapsayan güçlü bir savunma örgütü olarak istikrarın korunmasında belirleyici ve risklere karşı caydırıcı olma işlev ve etkinliği giderek artıyordu. Ancak, tam bu sıralarda soğuk savaş Uzakdoğu'ya sıçradı ve burada meydana gelen çatışmalar Avrupa kurulmakta olan güven ve istikrar ortamını etkilemeye başladı.

Kore Harbi sonrası yıllara gelindiğinde NATO, kuruluş amacını gerçekleştirmiş ve Avrupa'daki istikrarın sağlanması ve korunması bağlamında Kore Harbi deneyimi, bu Örgütün güvenilirliğinin ve vazgeçilmezliğinin ilk ve en geçerli kanıtı olmuştur. Zaman zaman bazı çevrelerce Türkiye için olumsuzlukları da vurgulanan NATO, her şeye rağmen, özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernleşme sürecine katkıları açısından Türkiye'ye yararları olmuş bir organizasyondur.

VII. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM VE YENİ OLUŞUMLAR, YENİ STRATEJİLER

Soğuk savaşın sona ermesi ve 1992 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Doğu-Batı cepheleşmesi şeklinde kendisini gösteren eski dünya düzeni kalkmış, yerine yeni bir Dünya düzenine doğru yönelim başlamıştır. Çeşitli Odaklarca birbirinden farklı hesap ve senaryoları paralelinde yönlendirilip şekillendirilmeye çalışılan bu "Yeni Dünya Düzeni" nin tam olarak nasıl olacağını, beraberinde ne tür bir uluslararası düzen ve sistem getireceğini kestirmek şu an için oldukça zor, hatta olanaksız görünmektedir. Zira, dünyada henüz oturmamış, yerini bulamamış siyasi yapılar vardır: Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar, eski Yugoslavya topraklarındaki uluslar henüz tam anlamıyla istikrara kavuşmamıştır. Orta Asya'nın civar bölgelerindeki dengesizlikler ve otorite boşluğu ile bu bölgeler üzerindeki çeşitli çıkar beklentileri, Hindistan-Pakistan arasındaki ezeli ihtilaflar ve durulmak bilmeyen tehdit ortamı, ve daha nice sorunlar, belirsizlikler. Konu edilen bu bölgelerin hepsi de, ya Türkiye'ye sınırdır, ya da Türkiye'nin ilgi ve etki alanı içindedir. Öte yandan, önceleri Avrupa'da salt ekonomik bir birlik (AET) olarak oluşan yapılanma, Avrupa Birliği adı altında siyasal bir birliğe dönüşmeye ve kendi ortak savunma gücünü oluşturmaya başlamıştır.

Bu istikrarsız bölgelerde gelecekte nasıl bir siyasal yapılanma olacağı, giderek siyasal bir birlik haline gelmekte olan Avrupa Birliği'nin dünya siyasetini ne yönde

---

¹¹ İdem., s. 243

etkileyeceği, 1990'lı yıllardan itibaren etkileri artan bir şekilde hissedilmeye başlayan küreselleşmenin hangi sonuçlara yol açacağını tespit etmek oldukça güç görünmektedir. Sözün özü o ki, Dünya yine sancılı bir değişim içindedir ve bu değişim süreci, globalleşmenin etkisinden dolayı tarihte olduğundan daha hızlı, lakin sonucu daha belirsiz biçimde gelişmektedir.

Soğuk savaş sonrası düzen, NATO nedeniyle üç problemle karşı karşıyadır: Geleneksel ittifak yapısındaki iç ilişkiler; Atlantik devletlerinin, Doğu Avrupa'daki eski Sovyetler Birliği'nin uydu devletleri ile ilişkileri ve son olarak, Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerin, özellikle Rus Federasyonu'nun, Kuzey Atlantik ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri.¹²

Son yüzyıl içerisinde yaşanan en önemli gelişme belki de soğuk savaşın sona ermiş olmasıdır. Bu tür bir yargıda bulunmaya yönelten en önemli neden, 1945 yılından itibaren Doğu-Batı kutuplaşmasına dayanan dünya düzenindeki gergin ve gerilimli¹³ yapılanmanın barışçı ve beklenmedik şekilde sona ermiş olmasıdır. Gerçekten bu gelişme, çok ani ve beklenmedik bir zamanda gerçekleştiği için diğer bazı devletler gibi Türkiye'yi de hazırlıksız yakalamıştır. Soğuk savaş döneminin sona ermesinin önemli sonuçlarından biri de, ABD'nin uluslararası sistemde tek süper güç olarak kalması gerçeğidir. Bu nedenle, soğuk savaş döneminin genel olarak Batı'nın, özel olarak ABD'nin zaferi ile sonuçlandığı söylenebilir. Ayrıca, soğuk savaş dönemi sadece Doğu ile Batı arasında askeri alanda yaşanan bir bloklaşmayı değil, aynı zamanda iki zıt ideoloji arasındaki bir mücadeleyi de ifade ediyordu. Bu mücadelede komünist ideoloji, hem Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde başarısız oldu, hem de tüm dünya ister istemez bu mücadeleden etkilenerek bir gerileme sürecine girmiş oldu.

Öte yandan, Komünist Blok'un çöküşünü işleyen en önemli faktör, cepheleşmenin zorunlu sonuç olarak beraberinde getirdiği silahlanma yarışı ve devletçi temele dayalı Sovyet ekonomisinin bu yarışı sürdürmemesi olgusu olmuştur. Bu gerçekten hareketle denebilir ki, aslında yıkılan yapı komünist ideolojiden çok, Sovyet ekonomik sistemi olmuştur. Zaten komünist ideolojinin Sovyet dış politikası üzerindeki etkisi 1980'li yıllara gelindiğinde büyük ölçüde azalmıştı.¹⁴ Her şeye rağmen, Sovyetler Birliği'ni soğuk savaşın yenik kanadı olarak ilan etmek de birçok nedenden dolayı doğru görünmemektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı bitiğinde Sovyetler Birliği savaş öncesi gücünü hayli yitirmiş, bir süper güç olma niteliğini kaybetmişti; fakat dağıldığı 1992 yılındaki durumu ile, hâlâ ABD'nin en büyük rakibi olarak kabul ediliyordu. Kaldı ki, Sovyetler Birliği'nin yerini alan Rusya Federasyonu bugün için uluslar arası sistemde Sovyetler'in yarattığı boşluğu önemli ölçüde doldurmakta ve dünyadaki en büyük (Çin de hesaba katılırsa) üç askeri ve nükleer güçten birini oluşturmaktadır. Daha da önemlisi bu ülke, Sovyetlerin dağılması sonucu Kafkasya, Orta Asya ve diğer bölgelerde ortaya çıkan otorite boşluğunu tekrar doldurmaya başlamış bulunmaktadır. Bu durum belki Doğu-Batı cepheleşmesi içerisinde önemsiz bir sonuç olarak görülebilir. Ancak, ileriki bölümlerde daha ayrıntılı açıklanacağı gibi, Türkiye açısından olaya bakıldığında Rusya Federasyonu Türkiye'nin etkinlik kurabileceği alanlarda önemli bir rakip aktör olarak uluslar arası arenadaki yerini almış bulunmaktadır.

¹² Kissinger, H., Diplomasi, Çeviren: İbrahim H. Kurt, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 782

¹³ Baharççek, A., "Uluslararası Sistemdeki Yeni Yapılanmaların Türkiye Açısından Yarattığı Bazı önemli Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme", Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Say., C. II, 1998, s.374

¹⁴ Mueller, J., "Quiet Catalcism: Some Afterthoughts About World War", Diplomatic History, Tome 16 no.1, 1992, p.68

34 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

VIII. NATO'NUN YENİ STRATEJİSİ

NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve meydana gelen gelişmeler ışığında, yeni stratejisini 1991 yılında Roma'da yapılan zirvede şekillendirmiş ve Türkiye açısından hayati önem taşıyan ve aşağıda maddeler halinde sıralanan yeni politikaları benimsemiştir.¹⁵

1. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yeni ve yakın ilişkiler geliştirilecektir.
2. Sovyetler Birliği (Rusya Federasyonu) artık düşman değildir.
3. NATO ittifakı için yeni tehdit unsurları Orta ve Doğu Avrupa'daki riskler ile Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan gelebilecek potansiyel askeri tehditlerdir.
4. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması diğer bir tehdit unsurudur.
5. NATO yeni tehdit unsurları ile mücadelede askeri güçten ziyade siyasal ve ekonomik araçlara daha fazla önem verecektir.
6. NATO daha hareketli, daha hızlı ve ileri teknoloji ihtiva eden askeri güçle donatılacaktır.
7. Ayrıca NATO'nun yeni barış koruma rolü üstlenebileceği ve ittifakın koruma alanı dışında da operasyonlarda bulunabileceği kabul edilmiştir.

IX. TÜRKİYE'NİN DURUMU VE NATO İÇİNDEKİ YENİ ROLÜ

NATO'nun kabul ettiği bu yeni strateji, Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren özellikler içermektedir. Özellikle yeni askeri tehditlerin İslâm Ülkeleri'nden geleceğini belirtmesi ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika bölgelerinin NATO için yeni tehdit alanları oluşturacağını vurgulanıp kabul edilmesi, son derece köklü strateji değişikliğini ifade etmektedir.

Kurulmakta olan yeni dünya düzeninde Türkiye'ye yönelecek olası tehditlerin nitelik ve nicelik olarak eskisinden daha az olduğunu söylemek güçtür. Türkiye aslında, NATO'nun yeni stratejisi içinde, Soğuk Savaş dönemindekilerden farklı nedenlerle, yeniden önemli bir konuma gelmektedir. 1990 yılından sonra meydana gelen Körfez Savaşı, Bosna'daki kanlı çatışmalar, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bu dağılmanın yarattığı bazı çatışma ve krizler Türkiye'yi kuşatan coğrafyalarda meydana gelmiş önemli olaylar olup, bunların bir kısmına NATO'nun doğrudan müdahalesine, kimilerinde de dolaylı desteğine ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu nedenle NATO'nun alan dışı bir rol üstlenmesi büyük ölçüde, Türkiye'yi kuşatan, henüz sürekli ve kalıcı bir istikrara kavuşmamış olan ve her an için birtakım yeni olay ve krizlerin doğmasına gebe gibi görünen bu hassas coğrafyalarda kullanılması anlamına gelecektir. Böyle bir hareket veya harekâta Türkiye'nin, BM Barış gücü çerçevesinde olduğu kadar, NATO Kuvvetleri çerçevesinde de aktif katılımı mutlaka gerekecek, daha da öte istenecektir. Ancak, Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Batı dünyasının çıkarlarının, bire bir örtüşmesi bile en azından, Sovyetler Birliği'nin durum ve tutumu dolayısıyla kesiştiği ileri sürülebilirdi. Çünkü her ikisi içi de Sovyetler Birliği bir tehdit oluşturuyordu. Oysa Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerine yönelik olarak Türkiye ile Batı çıkarlarının kesiştiğini söylemek her zaman ve her durum için mümkün değildir. Bunun anlamı ise, NATO'nun yeni stratejisi ile Türkiye'ye aslında çıkarlarına uygun olmayan, hatta hâlel getirecek yeni misyonlar yükleyebileceği ihtimalidir. Daha da önemlisi, Türkiye'nin belki de bu bağlamda dayatamayacağı ve bu misyonu kerhen kabul etmek durumunda kalacağı gerçeğidir. Nitekim Körfez Savaşı sonrası süreçte Batı Dünyası

¹⁵ Baharçipek, a.g.m., s. 375

ülkelerin, BM Güvenlik Konseyi'nin "insani yardım amacına yönelik kararı" nı, Uluslararası Hukukun temel ilkeleri (Jus Cogens)'nden olan "İçişlere Karışmama İlkesi"¹⁶, "Devletin Bütünlüğünü Bozma Yasağı"¹⁷, "Devletin Egemen Eşitliği ve Bağımsızlığı İlkesi" ne aykırı olarak, tümüyle kendi ulusal çıkarları ve Ortadoğu üzerindeki politikaları doğrultusunda koz belleyip buna dayanarak Kuzey Irak'da yönlendirip şekillendirmekte oldukları "Paravan Kürt Devleti" oluşumu, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve çıkarları açısından tamamen zarar verici ve ileriye dönük olarak her boyutuyla son derece riskli ve tehlikeli sonuçlar doğurabilecek nitelikte olmasına rağmen, etkin muhalefet ve engelleyici tavrını ortaya koyamadığı çarpıcı örneklerden biridir. Bunun da anlamı, Uluslararası Hukuk'taki deyimiyle "Zımnî Kabûl" dür. Ve Zımnî Kabûl; gerek Uluslararası Hukuk kuralları, gerekse 1969 tarihli "Andlaşmalar Hukukuna Dair Uluslar arası Viyana Sözleşmesi" nin Devlet Tanıma Yöntemleri' ne ilişkin hükümlerince va'zedilen geçerli yollardan biridir. Esas itibariyle tüm uluslararası ilişkilerde geçerli olan bu ilkenin konumuz (Devlet tanıma) açısından özü şudur: Oluşmakta olan bir devletin oluşum süreci boyunca bu oluşuma olan itiraz ve tepkilerini alenen ve sürekli olarak ortaya koymayan ilgili devlet veya devletlerin, bu oluşumu ve bu oluşumun ileriye dönük olarak da sonuçlarını kabûl etmiş sayılır. Gönül isterdi ki, millî şuur ve ulusal onurumuz adına, istiklâl ve geleceğimizin temel taşı ve teminatı olan millî birlik ve beraberliğimiz uğruna Türkiye, "Kardak Krizi" nde gösterdiği hassasiyet ve kararlılığı, Kuzey Irak topraklarında Batı Dünyası ülkeleri tarafından çeşitli senaryolarla, türlü hesap ve menfaatler üzerine inşa edilmekte olan bu oluşum konusunda da, siyasilere düşen tarihi bir görev olarak -en azından bundan sonraki olası gelişmelere karşı- ortaya koyabilsin !.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, yıllardır stratejik önceliği Sovyet tehdidini karşılamaya veren Türkiye açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu süreçle başlayan yeni dönemin özelliği, Türkiye'nin çok yönlü ve bazen belirsiz olan birtakım tehditlere açık doğrudan bir odak, ya da bunların uzlaşım birleştiği veya çelişip çatıştığı dolaylı bir kavşak olma durumuna düşebilme elastikiyeti' dir.

Ayrıca bu yeni dönemde, Türkiye'nin tehdit algılamalarının daha çok da güneydoğudan kaynaklandığını söylemek de mümkündür.¹⁸ Gerçekten, Türkiye üzerinde çeşitli hesaplar içinde olan dış kaynaklı birtakım emperyalist güç odakları, kendilerince bir "kürt kimliği" yaratarak bunu etkili bir nifak tohumu olarak görmüş ve yıllardan beri, yine kendilerinin yaratıp büyüttükleri, askeri, mâli ve lojistik açıdan besleyip destekledikleri ve birbirinin devamı olan ASALA ile PKK terör örgütleri vasıtasıyla, Türkiye açısından varmış gibi gösterdikleri bir "Güneydoğu Sorunu" haline getirmeye çalıştıkları ve şimdi de, 30 bin masum özbeöz Türk vatandaşının hayatına mal olan kendi güdümlerindeki bu kanlı emperyalist terör eylemlerinin elebaşısı caniyi çeşitli manevralarla kurtarma tutum, telaş ve çabası içinde oldukları artık herkesçe bilinen bir gerçek ve inkârı olanaksız bir vakiydir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ayrıca, Sovyet tehdidine karşı Batı bloğunun üzerine inşa edildiği temelleri büyük çapta değiştirecek gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren boyutlara sahiptir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin, Batı dünyasının güvenliği açısından stratejik önemi azalmış bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Paketi'nin revokasyonu (ilgası) NATO'nun varlık nedenini belli ölçüde ortadan kaldırmış ve bu

¹⁶ Geniş bilgi için bkz.: Sur, a.g.e., s. 111 vd.; Pazarıcı, a.g.e., C.II, Ankara 1990, s. 16-18

¹⁷ Kimi belgelerde "Devlet Bütünlüğünü Koruma İlkesi" diye geçer.

¹⁸ **Ayman, Gülden – Ateşoğlu, Güneş Nurçin;** Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve komşuları, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul 1994, s. 144.

36 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

örgütü Avrupa için daha az önemli hale getirmiştir. Keza, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Türkiye'nin stratejik öneminin azalması sonucu, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye sıfatıyla kabulü oldukça zorlaşmış; buna karşılık, henüz birkaç yıl öncesine değin düşman kampta yer alan pek çok Doğu Avrupa ülkesinin Avrupa Birliği üyelikleri kısa sürede gerçekleşecek şekilde takvime bağlanmıştır. Nihayet, Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması ile, güvenlik için askeri gücün önemi büyük ölçüde azalmış; bunun yerine, ekonomik güç ve ticari potansiyel başta olmak üzere, askeri olmayan faktörler ülkelerin güvenliği ve siyasal ağırlıkları için daha önemli hale gelmiştir. Tüm bu gelişmeler doğal olarak 1945'lerden sonra aynı zamanda askeri gücü ile de Batı açısından önemli kabul edilen Türkiye için, bu müttefiki gözden çıkarmaya kadar varabilen önemli sonuçlar doğurabilecek gibi görünmektedir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi gibi son derece önemli gelişmeler aynı zamanda NATO ittifakının da varlık nedenini tartışılır hale getirmiştir. Aslında Soğuk Savaş sonrası dönemdeki belirsizliğin hâlâ devam etmekte olması ve yeni bazı çatışmaların ortaya çıkmış olması, NATO gibi son derece güçlü ve gelişmiş bir askeri ittifakın Batı dünyası için önemli bir araç olma özelliğini hâlen koruduğu savının doğruluğunu göstermektedir. Bununla birlikte NATO'nun, eski yapısıyla varlığını sürdürmesi yeni oluşumlarla uyuşmadığından Soğuk Savaş dönemindeki Örgütün, kendini yenileme politikalarını hızla devreye sokması sonucunu doğurmuştur. Nitekim, NATO'nun stratejisini değiştirmesi, eski Doğu Avrupa ülkelerini örgüte alacak süreci geniş çapta başlatması ve Rusya ile Barış İçin Ortaklık kavramı çerçevesinde yakın işbirliğine yönelmesi yeniden yapılanmanın somut yansımalarıdır. Böylece NATO aktüel varlığını, ortadan kalkmış bulunan eski nedenler yerine, şekillenmekte olan Yeni Dünya Düzeni'nin gerek ve gereksinimleri ile Yeni Uluslararası Sistem' in hassas nokta ve dengeleri üzerine dayandırarak varlığını sürdürme ihtiyaç ve çabası içine girmiş bulunmaktadır.

Oluşan yeni dünya düzeninde yeni stratejiler, Türkiye'nin NATO'nun merkez cephe ülkesi olmasını sağlayacak önermeler içermektedir. Bunun nedenlerinden birincisi, Sovyet askeri gücünü elinde bulunduran Rusya'nın artık Avrupa'da sadece NATO üyesi olan Türkiye'ye sınırı bulunması ve bu durumun Türkiye için (hâlâ) bir tehdit oluşturmasıdır. İkinci neden, Bazı eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve özellikle Kafkas bölgesinde milliyetçi eğilimlerin yükselmesi, yeni çatışmalara yol açması ve bunların Türkiye'yi yakından ilgilendirmesidir. Üçüncü neden Ortadoğu bölgesinde yüzyılı aşkın bir süredir var olan istikrarsızlık ortamının devam etmesidir. İstikrarsızlığın temel özellik olarak görüldüğü bu bölgelere sınırı olan tek NATO ülkesi Türkiye'dir.¹⁹ Meydana gelen bu gelişme ve değişimler nedeniyle Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın yerine İttifakın merkez cephe ülkesi olma konumuna gelmiş bulunmaktadır.

Türkiye ile Hazar Havzası'nın kritik birer bölge olarak ortaya çıkmaları ve Soğuk Savaş sonrası süreçte istikrarlı bir güvenlik düzeni kurulması arayışı çerçevesinde ABD ve Avrupa'yı doğrudan ilgilendiren bir fiili durum yaratmıştır. Gerçekten de petrol ve diğer enerji kaynakları açısından zengin olan bu bölgede İran, Rusya ve Türkiye arasında başlayan ve işbirliği mi, yoksa rekabet mi belirleyici olacak sorusuna henüz bir yanıtın bulunmadığı bu dönemde ABD ve Avrupa bu ülkeler ile değişik ittifak arayışları içine gireceklerdir. Bu açıdan Zbigniew Brzezinski'nin deyişi ile yeni bir "Avrasya

---

¹⁹ Baharçipek, a.g.m., s. 337

Stratejisi” bu günlerde gündeme konulmak istenmektedir. Nitekim Türkiye, bu stratejide bir bölgesel güç olarak “pilot ülkeler” arasında gösterilmektedir.²⁰

Dünya gerçekten tüm alanlara teşmil edilebilecek bir “Belirsizlikler Yelpazesi” nin egemen olduğu çok hassas ve kritik bir süreçten geçmektedir. Kimi durumlarda kendi dinamikleriyle, kimi durumlarda dıştan müdahale ve yönlendirmelerle şekillenmekte olan yeni Dünya Düzeni ve bu düzende kurulmakta olan yeni oluşum ve dengelerin nereye varacağı, nasıl olacağı ve sınırlarının nerelere kadar uzanacağı konusunda kesin bir fikir ya da yargıya varabilmek, en azından bu aşamada, olanak dışıdır. Aksi bir durum, kehanetten de öte, bir “fiction”²¹ veya bir “paranoia” (paranoya) olur. Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Komünist Blok’un çökmesi, güneşteki mega patlamalar misâli, büyük çapta yansımaları olmuştur. ABD, bu büyük patlamanın kendine sağladığı “Tek Süper Güç” olma konum ve avantajını bir yandan korumaya çalışırken, öte yandan bunu daha da pekiştirip geliştirmek için var gücüyle çaba harcamaktadır: Bir yandan üstün konum ve avantajlarını aşındıracak ya da zedeleyecek her türlü oluşumu engellemeye veya kendi lehine sonuç verecek şekilde etkileyip yönlendirmeye çalışırken, öte yandan bu karizmasının bölüşülmesi veya bir rekabet ortamına çekilmesi amacına yönelik olarak denge ve otorite boşluğunun söz konusu olduğu bölgelerde başkaları (devlet veya birlik) tarafından yapılandırılmak istenen her türlü hareket ve harekâta proaktif davranma inisiyatif ve ihtiyatını elden bırakmamaktadır.

Kehanet ya da paranoya’yı çağrıştıracak bir kesin yargı niteliğinde olmamak kaydıyla, geleceğe yönelik olarak tahminimiz o ki, şekillenmekte olan Yeni Dünya Düzeni, Sovyet Federasyonu’nun denge unsuru rolünü oynayacağı ve ABD, AB ve ÇİN’den ibaret “Üç Kutuplu Uluslararası Sistem” karakterinde somut bir yapı olarak nihai şeklini alacağıdır. AB ile ticari, ekonomik ve pazar paylaşımı; ÇİN ile askerî ve stratejik, JAPONYA ile ticari, teknolojik ve pazar paylaşımı dolayısıyla yoğun bir rekabet ortamı ve sürekli menfaat çatışması içinde bulunan ABD, uluslararası arenada “Tek Süper Güç” (Rakipsiz Blok) olma konumunu korumak ve daha da pekiştirmek için proaktif davranarak, bir yandan AB’indeki oluşumu siyasal nitelikli bir Birlik (Birleşik Avrupa, ya da, Avrupa Birleşik Devletleri) haline gelmesini iz bırakmadan engellemeye çalışırken, öte yandan Çin-Japon yakınlaşmasını ve kendine karşı olası bir Ligue (ittifak) oluşumunu, ya da Çin’in tek başına Orta Asya’da otorite boşluğunun söz konusu olduğu bölgelerde herhangi bir fiili durum (de facto) yaratma girişiminde bulunma fırsatını yaratmamak için yoğun çaba harcamaktadır.

Gerçekten de, ABD ileriye dönük kendine rakip güç olarak AB ile ÇİN’i görmektedir. Lâkin en büyük korkusu, ÇİN’dir. Hâlâ kolayca yönlendirip sevk ve idare edebildiği AB’ni, kendisi için, şimdilik kaydıyla (yakın) bir tehlike olarak görmemektedir. Ancak, ÇİN, her an için kendi hesap, çıkar ve beklentilerini allak-bullak edecek, özellikle Orta-Asya’da bir fiili durum (de facto) yaratabilir. Bu nedenle, 11 Eylül tarihli terör saldırısı, uluslararası toplumun yüreğini sızlatan büyük ölçekli insan kaybına rağmen ABD için, arayıp da bulamadığı bir tarihi fırsat olmuştur: Yıllarca, Rus yönetimine karşı olan mücadelelerinde lojistik destek ve mühimmat yardımında bulunarak silahlandırıp örgütlediği Talibanlar ile El-Kaide örgütünü saldırı olayından sorumlu tutup bunu bahane ederek bölgeye müdahale etmek ve gelecekte söz konusu olabilecek olası bir ÇİN tehlikesine karşı kendi nüfuz sahası ve tampon bölge olarak kullanılmak üzere, Sovyetler

²⁰ Hüseyin Bağcı; Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Işığında Türk Dış Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II, 1998, s. 312

²¹ Frs., “kurgu”, Science-fiction: Bilim-kurgu, bkz. Tahsin Saraç; Grand Dictionnaire Scolaire Français-Turc, Impr. Adam, 7^e Ed., İstanbul 2001, p. 198

38 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

Birliği'nin dağılmasıyla birlikte otorite boşluğuna sürüklenen bu bölgede yeni plân ve stratejilerine uygun bir yapı oluşturarak konuşlanmak.

ABD, daha önce de buna benzer bir fırsatı Ortadoğu'da yakalamış ve bunu bu bölge üzerindeki politika ve beklentileri doğrultusunda eyleme geçmek üzere bir bahane olarak kullanmıştı. "Körfez'e yönelik Amerikan politikası uzun bir geçmişi olan, stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarları belirlemektedir. Bu çıkarlar, petrolün²² ve onun düzenli bir şekilde sevkinin sürekliliğini sağlamak, bölgenin Sovyet veya bir başka büyük devletin kontrolüne girmesini önlemek, Körfez'deki geleneksel rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak kendi ekonomik çıkarlarını güvenceye almak ve İsrail'in güvenliğini tehlikeye sokacak gelişmeleri önlemektir. Bu üçlü çıkar ilişkisi birbirleriyle o kadar iç içe ve birbirine o kadar bağımlı ki, ayrı ayrı ele alınırken son derece dikkatli olmayı gerektirmektedir."²³ Irak kuvvetlerinin Kuveyt topraklarına girmesi, ABD'nin Körfez'e, dolayısıyla bölgeye yönelik politikalarını eyleme koymak üzere yıllarca kolladığı fırsatı kendine sağlamış oluyordu.

Kuşkusuz, aynı bölgeye yönelik politikalarını tamamlamak üzere ilk Körfez savaşı bu yana beklenti içinde bulunan ABD, 10 yıllık bir bekleyişten sonra keza aynı meyanda ikinci fırsatı da 11 Eylül hadisesiyle yakalamış bulunmakta, ikinci Körfez Savaşı, yani Irak Operasyonunu, gerek BM. Güvenlik Konseyi Daimi Üyelerinden çoğunluğunun (Almanya, Fransa, Çin, Rusya) vetosuna ve gerekse dünya kamuoyunun genel tepkisine rağmen, "Terörizmle mücadele ve insan haklarının korunması" gibi ulvî bir amaca hizmet etme kisvesi altında hareket ederek gerçekleştirmiş ve 10 yıl önce yarım kalan -empyrialist hedefli- ulusal misyonunu bıraktığı yerden devam ettirme olanağını elde etmeyi başarmıştır. Bundan sonra ne olacak ? sorusuna yanıt ararken ise, kanımızca altı çizilecek nokta şudur: Terörizmle mücadele, insan haklarının korunması ve "Irak Halkı'nın özgürleştirilmesi adına" bahanesiyle ABD ile İngiltere tarafından, sözüm ona, "Saddam ve Saddam Kuvvetlerine" yönelik, lâkin her türlü meşrû dayanaktan yoksun olarak gerçekleştirilen Irak Operasyonunun, sıcak çatışma safhası sona ermiş olmasına rağmen, kısa vadeli bir hedef niteliğinde bitmeyeceği, Ortadoğu coğrafyasında uzun sürecek yeni bir eylem plânı sürecinin başlangıcını oluşturduğu, konuşlandırılmak istenen yapılanmanın bu coğrafyada mevcut siyasal statu quo'larda birtakım denge taşlarını yerinden oynatacağı ve muhtemelen, üstesinden gelinmesi güç bir sorunlar yumağıyla karşı karşıya kalınacağı, bölge ülkelerinin ihtilafların çözümü için epey zaman ve kaynak harcamak zorunda kalacağı şeklinde bir öngörü, sıradan bir "futurisme" söylemi değil, korkarız ki isabetli bir saptama ve mukadder bir olgu olarak karşımıza çıkacaktır.

11 Eylül'de İkiz Kuleler'e terör saldırısı ile akabinde Beyaz Saray'a yönelik düzenlenen patlama ve kundaklama eylemlerinin bir başka ve daha da önemli yansıması, uluslararası terör ve terörizm tehlikesi konusunda Batı Dünyası ülkelerin aklını başına getirmiş olması olgusudur. Türkiye'nin tam otuz yıl boyunca canıyla, kanyla sürekli mücadele ettiği, bu uğurda binlerce Mehmetçiğini şehit verdiği ve toplam 30 bin insanın hayatına mal olan, kendisi için olduğu kadar tüm dünya toplumları için de ne denli büyük bir belâ ve tehlike olduğunu tüm çağrı ve çabalarına rağmen bir türlü anlatamadığı uluslar arası terörün namlusu kendilerine yönelip zarar vermeye başladığı ilk etapta, derhal harekete geçerek, terörizmi lanetlemek ve onunla mücadele etmek bağlamında âdetâ bir "evrensel seferberlik" ilân ettiler. Oysa ASALA'yı, HAMAS'ı, TALİBAN ve EL-KAİDE'yi, PKK ve daha nice terör örgütünü kendileri yarattı, kendileri

²² 2000'li yıllarda ABD'nin günlük petrol ithalatının 10 milyon varil olduğu tahmin edilmektedir; bkz. **Arı, Tayyar**: Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi, 2. baskı, Alfa Yay., no.290, İst., 1996,s. 60

²³ **Arı**; idem., s. 59.

besleyip kendileri büyüttü; bu kitlesel ölüm canavarları salt kendilerinin eseridir ! Yıllarca ASALA'yı Fransa'nın ne denli besleyip koruduğu, kollayıp desteklediği; lâkin, kontrolünden çıkıp kendine zarar vermeye başlayınca, tüm beslenme kanallarını kesip bıçak keser gibi ansızın ortadan kaldırdığı, ASALA'nın bittiği yerde PKK'nın başladığı; PKK militanlarının yıllarca Yunanistan'ın "Hilarion" kampı ile Kıbrıs Rum Kesimi kamplarında eğitildikleri²⁴ kanıtlarıyla birlikte herkesin mâlumudur.

11 Eylül saldırısıyla birlikte başlayan süreçte Batı Dünyası ülkelerin terörizme olan yeni yaklaşımı, terörist örgütlerin bir envanterinin çıkarılması ve bu listeye PKK'nın da dahil edilmesi gelinen nokta, kuşkusuz, Uluslararası Terörizm ile mücadelede Türkiye açısından olduğu kadar tüm Dünya Toplumları açısından da önemli ve sevindirici bir merhalelerdir. Bu suretle, geç de olsa, Türkiye'nin bu konudaki talep ve çağrılarında, işlem ve eylemlerinde ne denli haklı ve kararlı olduğu Batı Dünyası ülkelerince de idrak ve teyid edilmiş bulunmaktadır.

Ancak, Uluslararası Hukukun tüm norm ve ilkeleri ihlal edilerek sevk ve idare edilen bu tür operasyonların, kısa vadede olmasa bile orta veya uzun vadede Türkiye'yi de kapsayabileceği ve ülkeyi birtakım dayatmalar ve "de facto" larla karşı karşıya bırakabileceği gerçeğini (bizce ihtimalden öte) gözden ırak tutmamak gerekir. Türkiye açısından güvenlik şemsiyesi oluşturan NATO'nun caydırıcı güç ve kurum olarak son Irak operasyonunda yetersiz ve çaresiz kaldığına, hatta olası saldırıya karşı Türkiye'nin korunmasında birtakım önkoşullarla hareket ettiğine tanık olunmuştur. Bu nedenle Türkiye, ileriye dönük olası risk ve oluşumlara karşı NATO'ya üye olmanın sağladığı güvencenin yanı sıra başka ve daha radikal önlemler alarak proaktif davranması, (Rusya Federasyonu dahil olmak üzere bölge ülkeleriyle ortak savunmaya yönelik yakın işbirliği ilişkileri kurması) ve duruma göre uygulayabileceği alternatifli stratejiler üretip hazırlıklı bulunması kaçınılmazdır.

X. SONUÇ

Dünyanın her kesimini etkileyen globalleşme rüzgarı sonucunda 1990'lı yıllarda uluslararası sistemde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Soğuk Savaş dönemi olarak da adlandırılan ve Doğu-Batı cepheleşmesine dayalı ideolojik mücadelenin yaşandığı ve de korkunç bir silahlanma yarışının sürdüğü uluslararası sistem ortadan kalkmış, yerini pazar paylaşımına dayalı bir rekabetin egemen olduğu yeni bir yapılanma almaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, silahsızlanma ve askeri gücün de güvenlik için öneminin azalması sonucu ABD'nin Avrupa üzerindeki nüfuzu azalmış ve Sovyet tehdidine karşı oluşturulan NATO ittifakı, bu tehdidin ortadan kalkması ile yeni bir strateji benimseyerek kendisine tehdit alanları olarak daha çok Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerini kabul etmiştir. Bütün bu gelişmeler Türkiye için önemli sayılabilecek sonuçlar doğuracak niteliktedir.

"Türkiye, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde, dünyanın en hassas siyasi, ekonomik, askeri ve jeostratejik fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı, Balkanlar-Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer alan konumuyla Türkiye, bu tehdit ve risklerin, hem doğrudan hedefini teşkil etmekte, hem de dolaylı etkisi altında bulunmaktadır."²⁵

²⁴ Geniş bilgi için bkz.: **DOĞAN, Naci**; Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hak ve Hürriyetlerinin Kötüye Kullanılmaması İlkesi, (yayınlanmamış doktora tezi), DEÜSBE, İzmir 1996, s. 256-283

²⁵ <http://www.BELGEnet.com.tr/> (Nahit **Şenoğul**; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK), AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri, konulu sempozyum konuşması, 11 Ocak 2001.

40 YENİ DÜNYA DÜZENİ BAĞLAMINDA ULUSLARARASI SİSTEM, NATO'NUN ROLÜ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK KONUMU

Soğuk Savaş döneminde göreceli bir güvenliğe sahip olan Türkiye, yeni gelişmeler sonucu ortaya çıkan durumun beraberinde getirdiği yeni tehditlerle karşı karşıya gelmiştir. Gelişmelerin pek çoğu beklenmedik şekilde gerçekleştiği için Türkiye belli ölçüde hazırlıksız yakalanmıştır. Avrupa Birliği'nin aldığı yeni şekil ve Türkiye'nin Birliğe tam üyelik çabalarının sonuçsuz kalması, Türkiye'yi bölgede ABD ve İsrail ile yeni işbirliklerine zorlamış ve süregelen gelişme, bölge ülkeleri ile son 30 yıldır yavaş da olsa gelişen iyi ilişkileri bozacak bir yöne doğru seyretmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ise, Türkiye için bölgesinde ve dünyada daha etkili bir rol alma ihtimalini yaratmıştır.

Yeni dönemde Türkiye'nin dış politikası hâlen belli ölçüde Soğuk Savaş döneminin var olduğu bir yapıya göre devam ediyor gibi bir izlenim vermektedir. Türkiye'nin dış politikasının, ortaya çıkan yeni gerçekler ışığında yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Avrupa ile yakınlaşmak için ABD'nin desteğini almak, belki Soğuk Savaş döneminde sonuç getirmekteydi; ama, günümüz uluslar arası sisteminde ABD'nin Avrupa üzerindeki nüfuzunun azaldığı hesaba katılarak Türk-ABD ilişkileri bu çerçevede ele alınması gereği hasıl olmuştur.

NATO'nun benimsediği yeni stratejisinin Türkiye'nin çıkarları ile ne derece örtüştüğü iyi analiz edilerek Türk dış politikasının öncelikle, NATO'nun ya da AB'nin çıkarlarından farklı da olsa, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını sağlayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede olmak üzere, Türkiye'nin yeni doğan Türk Cumhuriyetleri'nin devletleşme süreçlerinin tamamlanmasına yardımcı olması oldukça önemlidir. Keza bu Cumhuriyetlerle başlatılan ekonomik ve ticari ilişkilerin arttırılarak sürdürülmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile daha sıkı ve yakın sosyal ve kültürel ilişkiler geliştirerek bölgede ortaya çıkan fırsatı kullanmalı ve 21. yüzyılda Balkanlar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bölgede bölgesel bir güç olma şansını iyi bir şekilde değerlendirmeli²⁶, siyasal yönetim kadrolarının değişmesinden etkilenmeyecek stratejik vizyonlar üretmeli, uluslararası ilişkilerde “reaktif” değil, “proaktif” olmalıdır.

AB'ne tam üyelik konusuna gelince, ulusal rehber ve sloganımız “Önce AB, sonra Türkiye” değil, “Önce Türkiye, sonra AB” şeklinde olmalıdır. Bunun anlamı şudur: Her şeyden önce ve her şeye rağmen, kendi ulusal dinamiklerimize güvenmeli ve bunlara dayanılıp harekete geçirilerek kazanılacak ivme sonucunda sağlanacak kalkınma ile, ulusal onur ve çıkarlarımızdan ödün verip dilenerek değil, davet üzeri ve göğsümüzü geregere AB kapısından girmeliyiz!. Büyük Devlet olma iddiasında bulunan bir Türkiye için, büyük devlet olmanın gereklerini de yerine getirmek ve kanıtlamak durumundadır. Büyük Devlet, dış politika ve ulusal menfaatler bakımından uluslararası arenada, tâbir caizse, “Bir koltuğa birden fazla karpuz sığdırabilen” ve global uluslararası ilişkilerde kendini olayların akışına bırakmış, başkalarının politikalarıyla arkadan sürüklenen değil, kendi ulusal politikaları ve çıkar hesaplarıyla başkalarını peşinden sürükleyebilen devletin adıdır. Büyük Devlet tüm kader ve geleceğini “tekli ve alternatifsiz” bir dış politika üzerine inşa edemez; etmemelidir. Büyük Devlet, uluslararası aksiyom stratejileri bakımından bir tek hedefe odaklanamaz. Büyük Devlet için tek hedef-tek dış politika yoktur; öncelikli hedef ve dış politika vardır. Büyük Devlet geleceğe yönelik olarak sürekli politikalar ve stratejiler üretebilen ve uluslararası ilişkilerde ortaya çıkabilecek durum, değişim ve gelişmelere göre selektif olarak her zaman kullanabileceği politika ve çözüm alternatiflerine sahip olan devlet demektir. Bugün, AB'ne Tam Üyelik konusu, siyasi iradeden öte, Türk Toplumunun milli meselesi haline gelmiştir ve öyle olmalıdır.

²⁶ Baharççek, a.g.m., s. 382

Türk Toplumunun her ferdi, bunun böyle olduğunun, böyle olması gerektiğinin bilincindedir Ancak, bilincinde olduğu bir başka gerçek de, hiç kimsenin: kişi veya makamın, kurum, organ veya örgütün, AB'ne Tam üyelik ad veya uğruna Türkiye'nin geleceğini ipotek altına almaya ya da aldırmaya hak ve yetkisi olmadığı, olamayacağıdır. Şu halde bu amacı var gücümüzle sağlamaya çalışırken kendimizi tüketmemeli, başka hedef ve değerleri de göz ardı etmeyip, bunların da gerekleri yerine getirilerek sağlanacak olanak ve fırsatlar değerlendirilmelidir. Unutulmamak gerekir ki, Uluslararası Toplumun büyük ve onurlu bir üyesi olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, sadece AB'nde değil, dünyanın her tarafında ve özellikle kendi bölge komşularıyla olan ilişkilerinde sayısız fırsat ve menfaatleri vardır.

KAYNAKÇA

- ARI, T.; (1996), **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi**, 2. baskı, Alfa Yay., no.290, İstanbul.
- ARMAOĞLU, F. (1989), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, 6. baskı, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara.
- AYMAN, G./ATEŞOĞLU, G. Nurçin (1994), **Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji**, Türkiye ve komşuları, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul.
- BAGCI, H. (1998), **Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Işığında Türk Dış Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme**, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Sayısı, C. II., Ankara.
- BAHARÇİÇEK, A. (1998), **“Uluslararası Sistemdeki Yeni Yapılanmaların Türkiye Açısından Yarattığı Bazı Önemli Sonuçlar Üzerine Bir Değerlendirme”**, Yeni Türkiye Dergisi 21. Yy. Özel Say., C. II., Ankara.
- DOĞAN, N. (1996), **Uluslararası Sözleşmelerde İnsan Hak ve Hürriyetlerinin Kötüye Kullanılmaması İlkesi**, (yayınlanmamış doktora tezi), DEÜSBE, İzmir.
- KİSSİNGER, H. (1992), **Diplomasi**, Çeviren: İbrahim H. Kurt, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- MUELLER, J., **“Quiet Catalciysm: Some Afterthoughts About World War”**, Diplomatic History, Tome 16 no.1.,
- PAZARCI, H. (1992), **Uluslararası Hukuk**, C. I., Turhan Yay., Ankara.
- PAZARCI, H. (1990), **Uluslararası Hukuk**, C.II., (2. baskı), Turhan Yay., Ankara.
- SANDER,O. (1998), **Siyasi Tarih (1918-1994)**, 7. baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- SARAÇ, T. (2001), **Grand Dictionnaire Scolaire Français-Turc**, İmpr. Adam, 7^e Ed., İstanbul.
- SUR, M. (2000), **Uluslararası Hukukun Esasları**, DEÜHF. Yay. İzmir.
- ŞENOĞUL, N. (11 Ocak 2001), <http://www.BELGEnet.com.tr/> “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK), AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri, konulu sempozyum konuşması.